

Lidovost – kouzlo lidového umění

Úvod

Bylo by asi vhodné na úvod říci, proč jsem si vybrala ze zadaných témat právě lidovost a proč jsem se rozhodla pojmenovat svoji práci: „Kouzlo lidového umění“?

Už od prvních hodin dějepisu mě historie zajímala a během dalšího studia na střední škole se četba historických knih a návštěva zajímavých míst, výstav a muzeí stala mým koníčkem. Vždy jsem se zájmem četla o místech a věcech, která souvisí s uměním. A proč umění s lidovými motivy? Během studia na zmíněné střední škole se každá důležitější místní akce konala ve školní dvoraně, která byla vyzdobena velkými plátny od malíře Jožky Úprky. Jeho oblíbeným motivem byla moravská vesnice. Ve svém díle dokázal velmi dobře vyobrazit každodenní vesnický život. Maloval s velkým citem, jeho obrazy promlouvaly, vyzařovala z nich radost, poezie a osobní znalost prostředí i lidových tradic. Tento text vzniká v době vánočních svátků, tedy v době, kdy se skoro každý z nás pokouší „oživit“ nějakou starou českou tradici. A to soukromě, o štědrém večeru, nebo veřejně, při nějakém veřejném uměleckém vystoupení, které má odkazovat na lidovou tradici. Já osobně nemám právě takové „umělé“ umění, které nemá se skutečnými tradicemi provozovanými vesnickými lidmi a drobnými řemeslníky několik století, pranic společného. Jsem přesvědčena, že dnešnímu reprodukovánému lidovému umění nutně chybí opravdovost a ze stejného důvodu mnohem raději navštěvuji místa, která mají původní lidový základ – skanzeny nebo výstavy předmětů vyrobených před staletími. Vždy mám zvláštní pocit, že nahlížím našim předkům do soukromí, že mám možnost dovědět se o nich něco opravdového, něco z čeho můžu sama čerpat a o čem mohu přemýšlet nebo snít. A právě tento pocit vnímám jako „kouzlo“.

Lidová kultura a její historie

Jak uvádí etnograf Václav Frolec: „Lidová kultura je nepřesně a zúženě označována jako folklór. Zahrnuje širokou škálu projevů hmotného, sociálního a duchovního života lidu: nejrůznější druhy zaměstnání a obživy, stavitelství a bydlení, odívání, stravu, způsob přepravy, výtvarné projevy, příbuzenské a sousedské vztahy i s nimi spojené instituce, obyčejovou tradici a obřadní kulturu, vědění a víru, slovesné, hudební, dramatické a taneční umění. Pouze poslední čtyři umělecké složky spadají pod souhrnný pojem folklór. Projevy, které tvoří lidovou kulturu, jsou mezi sebou organicky propojeny, tvoří ucelený systém. Nelze dobře pochopit zákonitosti vývoje a funkci jednotlivých jevů hmotné a duchovní kultury bez jejich vztahů k lidové kultuře jako celku.“

Lidová kultura plní sjednocující funkci vůči sociální skupině, která je jejím nositelem. Tato skupina bývá nejčastěji označována jako lid a zahrnuje skupiny lidí, kteří se živí prací svých rukou, tedy rolníky (venkovský folklór) a drobné řemeslníky (městský folklór). Lidová kultura je kulturou každodenního života a vytvořené hodnoty vznikají ze zkušeností, vědomostí, pocitů a tužeb lidu. Mezi ně patří projevy vzniklé v souvislosti s tradicí – tradiční lidová kultura nebo jevy, které byly převzaty z jiného prostředí, a lidé si je plně osvojili. Není pochyb o tom, že lidové umění vznikalo z realistického pohledu na svět a že je odrazem materiálních životních podmínek lidí.

Dá se o začátcích lidové kultury mluvit již v období raných dějin lidstva?

Už několik generací vědců sleduje na základě archeologických nálezů počátky kultury v prvobytně pospolné společnosti. Jak uvádí folklorista V. J. Gusev: „Umělecká metoda v období předtřídí společnosti je založena na živelně kolektivním, synkretickém, nevědomém uměleckém obrazném myšlení, směřujícím k poznání vztahů člověka a přírody, ve kterém se obrazně spolehlivý naturalistický odraz nejjednodušších jevů přírody a pracovní činnosti spojoval s obrazně fantastickým odrazem nejsložitějších procesů v přírodě a životě rodové společnosti.“

Život ve středověku a tehdejší hodnotový systém

Důležitým mezníkem v historickém vývoji na našem území bylo třinácté století, ve kterém se rozšiřují plochy obdělávané půdy a dochází ke vzniku měst. Do kulturního života se promítlo církevní učení o trojím lidu (duchovní – šlechta – podaní). Jak poznamenává A.J.Gurevič : „Nejrozšířenějším a nejpopulárnějším žánrem jsou v té době legendy. Nejtypičtější ukázkou architektury jsou chrámy. V malířství převládají obrazy světců a v sochařství biblické postavy.“

Renesance

Nástup renesance v šestnáctém století vedl k vytlačení cizích vlivů a svoji úlohu sehrála také domácí tradice měšťanské kultury. V období renesance se vyhraňují dvě kultury a dvě ideologie: humanismus aristokratický a měšťanský. Rostoucí smysl pro luxus, který je zřejmý u vyšších společenských vrstev začal pronikat i mezi zámožné vrstvy venkovského obyvatelstva. Politická situace té doby zasáhla i náš zemědělský venkov (období třicetileté války). Své pozice si upevnila katolická církev a náboženská tematika se stala dominantní i v oficiální literatuře.

Baroko

Do celé kulturní sféry pronikala barokní kultura, která ovlivnila myšlení i cítění všech vrstev společnosti. Ústní lidová tvorba, pololidová literatura a lidová hudební tvorba doznaly v období baroka značného rozkvětu.

Josefinské reformy

Od poloviny osmnáctého století se vesnice vyvíjela na nových základech. Uvolnění, které nastalo jako následek Josefinské vlády (vznikl patent o zrušení nevolnictví, toleranční patent a mnohá další vládní nařízení) působilo příznivě na rozvoj českého národního hnutí. V roce 1774 byla zavedena povinná školní docházka a tím byly položeny základy gramotnosti venkovského lidu.

Průmyslová revoluce

V první polovině devatenáctého století dochází v našich zemích k přechodu od manufakturní a řemeslné výroby k tovární velkovýrobě, což bylo podstatou průmyslové revoluce. Do čela české společnosti se dostává buržoazie. Mění se mezilidské vztahy, ráz krajiny, způsob života a kultura lidu. Vzestup měšťanstva znamenal i pronikání měšťanské kultury do vesnického prostředí a město se stalo vzorem pro vesnici.

Romantismus

S nástupem romantismu, jehož počátky spadají do osmdesátých let osmnáctého století, a který proniká téměř celým národním obrozením, je pozornost nejvýznamnějších představitelů tohoto období upírána k lidu a jeho kultuře. Došlo ke zformování základů české národní kultury a započalo vědecké studium kultury lidové.

Lidové umění a druhá světová válka

Začátek druhé světové války podstatně ovlivnil kulturní život českého národa a právě lidové umění pomáhalo udržovat národní sebevědomí a víru v osvobození.

ZÁVĚR

Po celou dobu svého vývoje byla lidová kultura různorodá a dynamická, měla své osobité znaky, vždy něco vymizelo, něco zůstávalo a něco nové se rodilo.

Použitá literatura:

Frolec, V.: Lidová kultura a současnost, sv. 3., Blok Brno, 1977

Václavík, A.: Výroční obyčeje a lidové umění, ČSAV, 1959

Chatelet, A. a Groslier, B.P. : Světové dějiny umění, Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2004

Frolec, V.: Prostá krása, Vyšehrad, Praha, 1984